

ESTELLÉS I NOSALTRES

Lluís Alpera

A proposta del coordinador d'aquest dossier, Antoni Prats, se'm presenta ara l'ocasió de mirar d'explicar un tant el que Vicent Andrés i Estellés ha pogut influir damunt la nostra generació poètica, i també sobre poetes d'altres generacions.

Per suposat, el que exposaré tot seguit són, potser, reflexions personals que naixen més bé del poeta que no pas del crític o del professor de literatura, tot i ésser ben conscient de les interferències que poden produir-se. Així mateix, caldrà tenir present la crítica més recent que, a hores d'ara i amb un cert distanciament temporal, tracta de fer algun que altre balanç, tant de la poesia de l'Estellés com de la poesia realista dels seixanta. Pel que fa concretament al País Valencià, el professor Enric Balaguer ha llegit fa poc una tesi doctoral sobre la poesia valenciana d'aquella època.

La sorpresa i la meravella poètica que ens van produir els primers llibres d'Estellés —sobretot el *Donzell amarg*— tant a la major part de la meua generació com també als poetes coetanis dels cinquanta, supose que fou en gran part per la desimboltura i el tractament familiar amb el qual l'Estellés sabia acostar-se als clàssics. L'eficàcia en l'apropament dels clàssics al lector modern l'aconsegueix mitjançant la desmitificació que en fa, obrint així la poesia a la realitat circumdant, la qual cosa evidenciarà la humanització de la mateixa poètica estellesiana. A més, aquesta humanització era enfortida amb la seua singular habilitat d'utilitzar el valencià col·loquial amb una dignitat literària i amb unes metàfores tant sorprenentment colpidores i directes que subratllen l'esmentada desmitificació.

A mesura que Estellés anava publicant els poemaris que reflectien l'assimilació de moltes lectures i autors de la seua predilecció, ens adonàvem, cada vegada més, d'aquell enorme poder de comunicació poètica que l'escriptor de Burjassot disposa: com aconsegueix apropar-nos, d'una manera

subtil i penetrant les tensions, les passions o els drames d'autors d'una altra època. Em referesc, sobretot, als escriptors clàssics llatins —Horaci, Virgili, Ovidi— i als de la literatura catalana, principalment Ausiàs March o Jaume Roig. Mitjançant una subjectivitat i un lirisme ben originals, el nostre poeta mira en més d'una ocasió de presentar-nos la problemàtica del món que traspua en els autors clàssics a través del seu propi món personal, fins a tal punt que de vegades podem endevinar el defici o el formigueig amb què els autors antics escrigueren llurs escrits.

Aquesta aproximació tan original, almenys sempre ens ho ha semblat força, potser ens ha encoratjat a més d'un a rellegir els clàssics, en algun que altre moment, d'una manera menys solemne i un tant més humanitzada, talment com a poetes actuals que poguessen confessar-nos llurs tensions artístiques i vitals. Sobretot aquestes, amb tota la càrrega subjacent de tipus *oníric* que els poetes arrosseguen a l'hora de l'expressió poètica.

En definitiva: la visió que Estellés fa dels clàssics és generalment la del seu costat humà, de persones que pateixen o frueixen de la vida en la mesura que ell mateix ho fa. Dels clàssics, a més de l'estructura formal o dels recursos estètics, li interessa sobretot l'alé vital de cada poeta: el lirisme, la tendressa, el patiment, la tensió, l'escatologia... El gran poeta valencià ens ha mostrat el camí incisiu d'escometre els clàssics: tractar de descobrir els supostos interessos o deficiis dels autors, mitjançant una òptica tan personal, tan apassionada i vital, tan dramàtica i transcendent, que traspua una de les alquímies líriques actuals més riques i complexes: paganisme, medievalisme, classicisme, irrealisme, col·loquialisme, narrativitat...

Un altre aspecte de l'impacte estellesià fou, sens dubte, l'ampli i virolant joc eròtic i amorós que presenta al llarg de la seua extensa obra. Sobretot, com hom ha destacat, aquella desimboltura tan subtil i tan àgil amb la qual ens mostra la dialèctica *éros/thàntos*. En efecte, la tensió entre l'amor i la mort ens la sap expressar poèticament Estellés a través, principalment, del prodigi de l'acte, de la meravella de l'atracció o a través de la descripció lúdica i apassionada d'un erotisme ben singular capaç de guanyar la partida a una vida tan efímera i a una obsessió com la seua, tan insistent i alhora tan vitalment dramàtica, per la mort.

Erotisme amorós, conjugal, obscé o escatològic ens el trasmet a través d'una lírica ben apassionada i personal, que enllaça lúdicament amb la millor tradició literària del país. Ja ho hem dit abans i tornem a repetir-ho: ell com ningú ens atansa els clàssics valencians i ens rellegeix els seus codis amorosos. Sovint, en pren l'*esprit* i deixa un tant de banda la retòrica per tal d'expressar-nos la seua singularitat eròtico-existencial d'una manera ben directa i plana, fins i tot amb els recursos justos de la retòrica poètica.

El tercer aspecte que voldria esmentar de la singularitat de l'Estellés, i que ha estat subratllat així mateix pels crítics, és el de la creació d'un llenguatge nou, d'una banda, i l'ús del llenguatge col·loquial que tradicionalment no havia entrat dins els cànons literaris de la poesia culta, de l'altra. Aquesta «vèrbola col·loquial», aquest «dialectisme *savoureux*» que com deia Fuster esdevenia el «llenguatge diari» de la «realitat bruta», més del que hom pensa, damunt les generacions tant la coetània —Joan Valls, Carmelina Sánchez-Cutillas, per exemple—, com en les posteriors —les dels seixanta, setanta i vuitanta. Perquè gossaria dir, ara i ací, que amb aquesta expressió lingüística i amb la seua personal intuïció poètica, l'Estellés arribava com ningú a «descriure la realitat humana de cada dia, amb aqueix sentit immediat del món líric que l'envolta i amb aqueixa fina ironia que el porta a posar un baf d'humor i d'alè còmic (alhora que vital i dramàtic, afegiríem ara) a allò que toca», criteri que vaig expressar fa vint-i-tres anys i que, a hores d'ara, sembla plenament confirmat.

És per això que crec en la fascinació nostra —sobretot els poetes que pels anys seixanta llegíem els seus versos— davant la recerca d'Estellés per cada mot del llenguatge, especialment de la vida diària, amb un sentit molt precís i clar en els diversos contextos per tal d'esdevenir la paraula justa en cada vers, en cada poema, eliminant-ne les restants. Aquesta tria lèxica, potser més intuïtiva en un principi, potser més selectiva posteriorment al llarg de la seua obra, ha estat sempre un punt de prodigi i de meravella poètica per a tots els poetes i lectors contemporanis. I és evident que el camí obert per Estellés en aquest sentit ens ha encoratjat en la renovació i en la recerca del llenguatge, des de les diverses posicions i estètiques. Pel que fa a la nostra generació, ja mostràrem en més d'una ocasió el nostre entusiasme per la poètica estellesiana, car sabíem que ell, més que no pas cap altre, era el poeta valencià que podia dir els mots justos «des del poble» i no «de cara al poble» com alguns de nosaltres des de la nostra plataforma universitària miràrem de «protestar», alhora que intentàvem d'«afavorir» una consciència cívica i cultural al nostre país. Estellés, com ningú, disposava de les paraules justes per fer, entre altres coses, la crònica social i èpica que necessitava el país. Així ho vam afirmar en alguna ocasió, i el temps i l'obra de l'Estellés ens ho va confirmant. Tan sols que aquesta crònica havia de ser abans de tot personal, ben personal, parlant especialment de les coses que el poeta més estimava o més li coïen, com ara l'ànima que, segons diu, li «coïa com la planta d'un peu».

Per acabar aquestes breus reflexions, direm que el mestratge de l'Estellés com de l'Espriu, entre d'altres, ens ha portat sovint a meditar i a fruitar temes com el de l'erotisme joiós i exultant del primer o el de l'Ítaca inabas-

Il·lustració de Joan Ramos per al llibre Xàtiva (1980).

table del segon. Preocupacions temàtiques assaonades amb la mort i el tarannà existencial diferent en tots dos. Precisament, el tractament tan insistentment trist i dolorós que l'Estellés fa de la mort, tot i admetre en algun moment «la incompreensible bellesa de la mort», en contraposició al seu erotisme tan vital i comunicatiu, haurà servit d'encoratjament a alguns poetes per a formular una vegada més la tensió existencial que es produeix entre l'amor i la mort.

Per a Estellés, l'amor esdevé un dolor humaníssim que pot arribar a un cert paradigma de l'amor present en certes manifestacions de la poesia valenciana amorosa: l'amor com a destrucció. Per això pense que alguns de nosaltres ens arriscàrem fa ja algun temps a seguir les passes de l'estrenu cavaller de l'amor anomenat Vicent Andrés Estellés.

Vam conèixer i tractar sobretot l'Estellés dels primers seixanta. Un periodista ben lligat per l'ofici: de vegades, vital, xafarder, extrovertit; d'altres, fotut i pessimista, exterioritzava el drama personal de no gosar donar eixida a l'ingent *corpus* poètic que nit i dia anava produint aquest excepcional poeta. Llibres que finalment va publicar anys més tard, una vegada deslligat de la seua vinculació al diari *Las Provincias*. Vaig tenir l'ocasió i la fortuna d'escoltar alguna que altra lectura dels seus versos dins el marc un tant bucòlic de la seua casa de Burjassot. Me'n recorde sobretot d'una vesprada que em trobava assegut al menjador de sa casa des d'on contemplava tota la gamma dels verds de l'horta valenciana, mentre l'amic Vicent anava llegint algun que altre poema amagat entre els papers inèdits o escoltava també, ben atent i entusiasta, algun dels meus poemes. Així mateix, me'n recorde emocionat del primer regal que em féu d'un dels escassos exemplars del *Donzell amarg* que li quedaven a casa. Potser per aquesta relació tan cordial i sincera i per la profunda devoció pel mestre, em vaig sentir obligat un tant ingènuament a emplaçar-lo en la publicació de les coses que ens llegia. I era que més d'un presentíem en aquell moment, que tard o aviat, l'Estellés acabaria publicant la major part dels seus poemes.

Voldria acabar amb un reconeixement personal, una vegada més, a l'obra i a la figura de Vicent Andrés Estellés. Fa ja 23 anys ens avançàrem a la crítica en considerar-lo com el gran poeta valencià del segle XX. Reconeixement que ha estat també ben explícit en diversos poemaris que he anat publicant. Atés que l'ocasió, potser, s'escau, m'agradaria de reproduir els darrers paràgrafs d'un epíleg del poemari *Surant enmig del naufragi final...* que confessen el mestratge de Vicent Andrés Estellés. L'epíleg complet, amb

el títol de «Vells fantasmes cobegen l'hibiscus», acaba de ser publicat dins el número 3 de *T(D) Revista d'Arts i Lletres* (Tardor/hivern, Barcelona, 1988).

«Tot sol, i en el moment d'encendre ja la llàntia de l'amor, em cridà per telèfon un faune de Burjassot, mestre de la gran orde de la fúria i el sexe: "Però, recollons, tu també vols tocar eixe pito? Si ja ho he dit tot, absolutament tot..." I va penjar.

«La nit sense lluna tancava dolçament les parpelles a la partida de Canastell. Vaig posar el cresolet damunt la taula, vaig barallar entre els dits el cor i el pensament així com la ploma entre les fulles grogues, guaití per la finestra l'ombra fosca de l'hibiscus i, a punt de començar ja la vella cerimònia de ratllar el paper, l'amic Vicentico finalment m'ajudava a passar la riba:

“...treien uns mots pedregosos i bruts
de la terra i amb ells construïen
el càntic
molt els recorde i admire, car gràcies
a ells canta el vent en la vela, la
flor impensada, aquest plat de manises,
la insolència d'uns pits,
un genoll obstinat,
la vida”

Entrí al jardí de l'hibiscus tot sol, decididament preparat per a la incandescent batalla, amb les úniques armes del meu color aiguamarí en el lloc més alt de l'arnés i el nom de l'altra Ariadna —Airam d'Adiell— al bell mig de l'ampla ferida de l'amor».